

באיזה גיל כתב הגר"ח את ספרו הראשון ומדוע בעס אביו? • איך התייחס לגדולי ישראל שהקפידו על הליכה למקווה? מדוע עודד אברכים בכתובת חידושי תורה? כיצד התבטא מרן הגר"ש אלישיב על הספר 'טעמא דקרא'? • מסע אל כרויקט חייו של מרן שר התורה: כתיבת והוצאת ספרים בכל מבמני התורה

זאב ודלף

הוצאת ספרים תל אביב

איש הספרים

"רבינו עודד את האברכים להעלות על הכתב חידושי תורה ובהמשך אף להדפיסם. כששיר לפתחו אברך שעדיין לא נפקד בזש"ק, אמר לו רבינו 'תכתוב חידושי תורה ותיושע'"

בחדר עם הספרים

טהרה ולקבל על עצמם תוספת קדושה כשנדרשו לכך.

"בצעירותי שלחתי לו פעם מכתב בנושא וציטטתי מכתב מהרמב"ם. רק אקדים שבספרו אורחות יושר בערך 'טהרה' מביא רבינו כראיה גם את הרמב"ם שהקפיד על טבילה במקווה. במכתבי הבאתי את הרמב"ם באחת מאגרותיו ממנו רואים שחכמי הספרדים לא הקפידו על טבילה זו, אך למרות זאת ישנם כמה וכמה גדולי עולם ספרדים שספריהם כן התקבלו. רבינו השיב: 'צריך לומר שהרמב"ם דיבר באופן כללי, ואילו אלו שהקפידו על כך ספריהם כן התקבלו'. רבינו הוסיף כי 'הרמב"ם רושם על עצמו שהוא הקפיד על כך מאוד, ופעמים אף היה יורד לטבול במקווה באמצע הלילה...'".

בעניין עידוד וחיוק כתיבת והוצאת חידושי תורה, מספר הגרש"ב כי כמעט בכל פעם שנכנס למעונו של מרן הגר"ח, השאלה הראשונה הייתה "נו, מה עם הספר הבא...?".

"כל אחד שרבינו ידע כי הוא יתן בכשרון כתיבה או שהוא קרוב לנושא, הוא היה מרבה לדבר עמו בעניין כתיבת החידושים, ואם היה מדובר במשישו שכבר חובר בעבר ספר, היה רבינו 'יורד לחייו' ולא היה נותן לו מנוח עד שהלה היה

התורני העצום והיבול התורני שהותיר אחריו למשמרת.

"מעטים הם גדולי ישראל בכל הדורות שהותירו אחריהם ארון ספרים כה מפואר שאינו מותיר מאחור מקצוע אחד בתורה שאינו מוצא בו מקום של כבוד".

"ידוע הוא שרבינו עודד את האברכים להעלות על הכתב חידושי תורה ובהמשך אף להדפיסם. גם כשנכנסו למעונו מתנכים, הוא הרבה לדבר איתם על חשיבות ונחיצות העניין. רבינו התבטא לא אחת שהפצת התורה הגדולה ביותר זה על ידי הוצאת ספרים. ואכן, אין ספור סיפורי מופת נקשרו סביב עניין כתיבת חידושי התורה. לא פעם, כששיחר לפתחו אברך שעדיין לא נפקד בוש"ק, אמר לו רבינו 'כתוב חידושי תורה ותיוושע'".

התבטאות מעניינת ממרן הגר"ח אותה הביא בספרו 'אורחות יושר', אנו שומעים מהגרש"ב בעניין הטבילה במקווה. "רבינו היה מחשיב עד מאוד ומחזק את גודל העניין של טבילה במקווה טהרה, לקבל על עצמו תוספת קדושה..."

"רבינו זצ"ל סיפר, כי ראה פעם באיזה ספר (כשהוא מוסיף כי אינו זוכר היכן) שכל הספרים שהתפרסמו בעם ישראל והתקבלו לדורות, נכתבו על ידי מחברים שהקפידו ללכת לטבול במקווה

מן שר התורה הגאון האדיר הגר"ח קנייבסקי אמנם לא נשא בתפקיד תורני רשמי מעולם, הוא מעולם לא שימש כראש ישיבה, משיגח, ראש כולל או ר"מ, הוא אף מעולם לא שימש כדיין בבית הוראה, ועדיין, עם הסתלקותו נעקרה מעולם התורה אחת הדמויות

הנערצות בהיסטוריה שתקעו יתד של קבע בהיכלי הישיבות והכוללים, ואולי יותר מכל עיצבו את אופיו של בן הישיבה בין כותלי בית המדרש.

הספרים הרבים שכתב והוציא לאור במשך 94 שנות חייו בכל מקצועות התורה, בסגנונו הייחודי והפשטני מחד, אך ה'חותך' מאידך, הביאו את עם ישראל לרכוש אותם לאלפים ולרבבות, זאת למרות שרבים מהם עסקו בנושאים פחות 'אטרקטיביים' ומעשיים בראי ה'הלכה למעשה'.

מסתבר שדווקא זה הוא לב העניין. מרן הגר"ח בסגנונו הבחיר הטיב 'להנגיש' את הנושאים היותר מורכבים בש"ס והפחות נלמדים בהיכלי הישיבות, כגון ביאורים על מסכת גרים, מסכת כותים, 'קרני חגבים' על כשרות החגב, קנין הגוף ודוגמאות נוספים המובאים בספרו 'שיח השדה', באופן ייחודי ופשטני המהווה קילורין לעיניים.

על האמור לעיל יעידו ויוכיחו עשרות אלפי העותקים שהודפסו מספריו 'לחטפ' מהמדפים ומפארים כיום את ארונות הספרים בהיכלי הישיבות ובתי הכנסת בארץ ובעולם ובכל בית יהודי.

בשיחה עם 'בקהילה' מרחיב הרה"ג שמואל ברוך גנוט, ר"מ בישיבת 'משאת המלך' באלעד ומחלמידי הקרובים של מרן זצ"ל, על מלאכת כתיבת הספרים של הגר"ח ועל מפעל החיים

"רבינו זצ"ל סיפר, כי ראה פעם באיזה ספר שכל הספרים שהתפרסמו בעם ישראל והתקבלו לדורות, נכתבו על ידי מחברים שהקפידו ללכת לטבול במקווה טהרה ולקבל על עצמם תוספת קדושה כשנדרשו לכך"

הספרים הרבים שכתב והוציא
לאורך במשך 94 שנות חייו
בכל מקצועות התורה, בסגנונו
הייחודי והפשטני מחד, אך
ה'חותק' מאידך, הביאו את עם
ישראל לרכוש אותם לאלפים
ולרבבות, זאת למרות שרבים
מהם עסקו בנושאים פחות
'אטרקטיביים' ומעשיים
בראי ה'הלכה למעשה'.

לאחר שגילה שארון הספרים היהודי חסר אודותם
מקורות או חיבורים לביאור נושאים אלו.
"זה לא שהוא חיפש להוציא ספר על בבא קמא,
הוא לרוב סימן לעצמו את היעדים לאחר שחקר
ודרש בהם וגילה שטרם נכתב חיבור תורני שמקיף
וממצה את הנושא וישוב בעצמו לעשות זאת",
מסביר הגרש"ב.

"ניקח לדוגמה את קונטרס 'קרני חגבים'
או קונטרסים אחרים כמו על 'כוי' או על 'אדני
השדה' – בעל חיים הנמצא מתחת לאדמה ומחזר
לראשונה במסכת כלאים ונחלקו בו התנאים האם
נחשב בהגדרתו ההלכתית כחיה או כאדם לעניין
טומאת מת. רבינו אמנם 'טיפל' בנושאים הללו
כשהוא מקיף את כל הש"ס, הראשונים והאחרונים
בנידון, אבל ברגע שמצא שיש כבר מישהו שביאר
את הנושא, הפסיק לכתוב על זה".

"אם ניקח את הנושא של 'זרעים' – רבינו היה
האדם שהנחיל את הנושא בעולם המושגים של
'תורת ארץ ישראל'. הוא היה הראשון שנכנס לסדר
זרעים ועשה שם סדר".

אודות החיבור שכתב הגר"ח על הירושלמי,
מגלה הגרש"ב: "החיבור על הירושלמי נוצר בכלל
בהיסח הדעת. רבינו כלל לא התכוון להקיף את
הנושא ובודאי לא לכתוב על כך חיבור. גופא
דעובדה הכי הוי: לאחר שאביו מרן הסטייפלר זצ"ל
נפטר, נהג הגר"ח למסור שיעור בכל יום רביעי
בירושלמי, ותוך כדי שיעורים הגיע הפירוש. ואכן,
מי שמכיר את החיבור, רואה כיצד רבינו מקיף
וממצה את כל הראשונים בסוגיות הבערות".

על הספר 'טעמא דקרא' שחיבר רבינו ועוסק
בין השאר בדקדוקי המילים בסוגיות הש"ס,

בנוהג שהחל רק בעשור האחרון. ב"ה גם אני זכיתי
לקבל הסכמה מרבינו".

"כשהוצאתי את ספרי 'ויאמר שמואל' וביקשתי
ממרן מכתב, נאלצתי לשלוח את הספר באמצעות
'דואר 24', כשאני מוסיף ומציין עד כמה מכתב
הסכמה מאת רבינו חשוב לי. כעבור ימים אחדים
נוחת בתיבת הדואר שלי מכתב מרחוב רשב"ם. אני
פותח את המעטפה כשכולי נרגש ולשמחתי לא
היה גבול...

"קיבלתי מכתב באורך 16 שורות בכתב ידו של
רבינו שמתחיל במשפט הבא: "לידידנו הרש"ב גנוט,
ראיתי את ספרך ובעניין מה שכתבת בסימן א'...
ואז אני נוכח שכל המכתב עוסק בחידוש שכתבתי
על סימן א', כשרבינו מוסיף מדילי. ההסבר לכך
פשוט מאוד: היה לו חשוב לתת לציבור הכותבים
את הכח להמשיך ולהתמיד בכתיבת החידושים
ולא שיסמנו לעצמם 'וי' ויסתפקו במה שעלה בידם
עד כה. המסר היה: רשמת לעצמך הישג? מצוין, אל
תנו ירך, ממשיכים הלאה לספר הבא".

חיבורים פחות אקטואליים

מרן הגר"ח לא חיפש 'נישות' להתגדר בהן, אלא
בחר את תחומי העניין בהם החליט לעסוק רק

מתחייב בפניו כי הספר הלזה אינו האחרון ברשימה
וכי מתחיל הוא מעתה לסמן לעצמו יעד להוצאת
חיבורים נוספים".

"פעם ביקשתי ממנו שייתן לי רעיון על מה
לכתוב, והוא השיב לי: 'תכתוב על ספירת העומר'.
ואמנם ענייני הצלחתי להוציא חיבור שלם על
ספירת העומר, אבל בזכות הדרבון הזה זכיתי
להוציא גם על המועדים בשם 'דבר למועד',
שמכיל בין השאר פרקים נیکרים בהרחבה גם על
ספירת העומר".

לדברי הגרש"ב, "רבי חיים לא רק היה נאה
דורש, אלא גם נאה מקיים. הוא לא רק היה דורש
מהנכנסים אליו לכתוב חידושים, אלא כשהיו
ממלאים את הוראתו ונכנסים אליו עם הספר
שכתבו, הוא לעולם לא היה פוטר כלאחר יד, אלא
היה מעיין בכתובות ולעיתים היה שואל שאלות
ומעיר הערות: ואף מוסיף הגהות בכתב ידו ומעניק
השראה לחיבורים ולספרים הבאים".

"ספונים לי באוצרותי בין השאר תיקונים
שדרש רבינו בכתב ידו על כתבי היד שמסרתי לו
בטרם הוצאתי ספריי, כשביקשתי כי יאות לכתוב
עבורי מכתב הסכמה".

"כלל", אומר הגרש"ב, "עד השנים האחרונות
לא נהג רבינו להעניק 'הסכמות' בכתב. מדובר היה

הקבל מהדפוס את ספרו 'עמא דקרא'

שהמלאכה הייתה מסורה בידי אברכים שסמך עליהם את ידיו?

"מסכת כתיבת ספריו וחידושי תורתו של רבינו, ראוייה היא שתיכתב כיריעה בפני עצמה, מדובר בנושא מרתק שניתן לכתוב אודותיו רבות".

"את הדברים שמעתי מאבי שיח', הלומד בכולל 'חזון איש'. הוא מספר רבות על התקופה בה ישב רבינו בכולל ועסק בתורה כאחד האברכים. הוא היה יושב בכולל והיה כותב את הספרים בעצמו, כשמי שהביט בכתב ידו לא הפסיק להתפעל. הוא כתב כמו גרפיקאי - הוא היה כותב את הרמב"ם, ובצד את פירושו (שהובאו בהמשך בספר 'דרך אמונה'), ובסמוך היה משרטט את 'בירור ההלכה' ו'דיון ההלכה' - הכל באופן מוקפד כשאף אות אינה יוצאת מהשורה והכל מהזיכרון, כשלעיתים רחוקות היה קם ממקומו ועושה את דרכו לעבר ארון הספרים כדי לבדוק מקור".

"בשנים האחרונות התקבצו מספר אברכים תחת אחריות אחד מבניו והיו אמונים על הנושא. קבוצת אברכים זו שמה לעצמה מטרה לתעד בין השאר את האוצרות הבלתי נדלים שהוציאו רבינו מתחת ידו, כשהיא דואגת בין השאר לשמר ולתעד את אלפי המכתבים ששלח לאורך השנים".

שו"ת במכתבים

מסתבר כי אותה קבוצת אברכים נהגה לעבוד על המכתבים הרבים בהלכה עליהם השיב מרן. כשהם פונים אליו בבקשה שיסביר להם מדוע במכתב לפלוני הוא כתב על השאלה "כן", כאשר במכתב דומה התשובה הייתה הפוכה. רבינו היה יושב ומשיב להם דבר דבור על אופניו: "במכתב בו תשובתי הייתה חיובית, זה בגלל שבמכתב

הקונטרסים שננגזו

הספר 'אורחות יושר' שהוא בכלל ספר מוסר, נכנס בהרבה ישיבות ותלמודי תורה לסדר לימוד קבוע על פי סדר האלף בית. רק בשבוע הראשון להוצאתו נמכר הספר ביותר מ-20,000 עותקים. בספר מביע ר' חיים את דעתו על 'רוח הקודש', על מי יכול לזכות בה ועל איך זה שאנשים מקבלים ברכה מרבנים, אבל אצל אחד הברכה מתקיימת ואילו אצל האחר לא.

האגדה מספרת שכשרבינו עמד להוציא לאור עולם את הספר 'אורחות יושר', ייעצו לו מקורביו להשמיט שני 'עניינים' מהספר. באחד ביקש הגר"ח לעורר את חשיבות עניין חתימת הזקן, בו הוא מציין שמרן החזון איש מאוד הקפיד שבני תורה יגדלו זקן ולא יתגלחו. מפרק זה הושמט גם החלק בו כותב רבינו במעלת וחשיבות ההליכה עם פאות בחוץ. העניין הנוסף שהושמט, הוא לבישת חליפה ארוכה. מקורבי הגר"ח הסבירו לו שמדובר בנושא שיכביד מאוד על הציבור.

"בשנים האחרונות, כשהבין שכבר יש בידו את הכוח והעוצמה להגיד מה שהוא מוצא לנכון, הוא חזר לעורר בנושא ודרש מאנשים שנכנסו למעונו להוציא את הפאות החוצה ולא להחביאן, כשבמקורביו אף דחק להחליף לחליפה ארוכה. מאוד היה חשוב לו הצביון היהודי והצורה. אגב, ההקפדה על אי ענידת שעון יד בשל החשש ללא ילבש, נרשמה גם היא באותה תקופה".

מה החיבור הראשון שכתב הגר"ח?

"את החיבור הראשון בחייו כתב רבינו בעודו ילד בכיתה ז' בתלמוד תורה. מדובר במחברת לה העניק רבינו את השם 'קודש הקדשים'. אביו שראה את שם הספר כעס מאוד, כשהוא חושש למידת הגאווה מצד בנו יקירו. הוא אחז בידו עט ותיקן את שם הספר לקרש הקדשים".

הגר"ח היה יושב וכותב בעצמו את ספריו, או

התבטא חמיו מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל כי "זהו בכלל חיבור של ראשונים".

"נחל איתן" על עגלה ערופה - ספר המשופע בכמויות של ראשונים ואחרונים, כתב הגר"ח בלי עזרת מחשב וללא סיוע של אף מאגר מידע, כשהכל מוצג בעמקות ובירידה לשורש הדברים. ב'מסכת עבדים' הוא מביא את כל ה'שיבישער-רייד' על מסכת קידושין. החיבור הוא אמנם על מסכת עבדים, אך יש בו הקשרים גם עד אמצע מסכת קידושין.

בישיבה בה אני מלמד נעזרנו בזה הרבה. הוא מביא את כל מה שהראשונים אומרים. הספר כתוב בסגנון לא ישיבתי ולא 'לומדעס', אבל הוא בעצם אומר שם הכל כשהוא מביא ראיות.

"בסגנון הבקיאות, רבינו לא היה כמו הגר"ע יוסף זצ"ל, היה לו סגנון שונה לחלוטין להוכיח לשונות מתוך ראשונים וכדו', כשגם בחורים משייבה קטנה נהנו לעלעל בין דפי הספר ולהרחיב את ידיעותיהם, ומדי פעם אף לגלות דברים פיקנטיים ומעניינים".

"פעם ביקשתי ממנו שייתן לי רעיון על מה לכתוב, והוא השיב לי: 'תכתוב על ספירת העומר'. ואמנם עדיין לא הצלחתי להוציא חיבור שלם על ספירת העומר, אבל בזכות הדרכון הזה זכיתי להוציא ספר על המועדים בשם 'דבר למועד', שמכיל בין השאר פרקים ניכרים בהרחבה גם על ספירת העומר"

הספרים שמרן שר התורה זכה להוציא לאור עולם במהלך השנים לפי סדר כרונולוגי:

- אמת וצדק על מסכת גרים - שנת 'תנו רבנן' - תש"ג (25)
קלף ודוכסוסטוס על מסכת ספר תורה - שנת 'תנו רבנן' - תש"ג (25)
טעם דעת על ברייתא דמלאכת המשכן - שנת 'ללמוד תורה' - תשכ"א (33)
תכלת וארגמן על מסכת ציצית - שנת 'תישב' - תשכ"ב (34)
מצרף ומטרה על מסכת כותים - שנת 'להיות לו לעם סגולה' - תשכ"ח (40)
שיח הסדה א' - בספר לא מצוינת שנה, אך בטעמא דקרא נכתב שנדפס בשנת תשכ"ט (41)
קנין הגוף וקנין פירות על מסכת עבדים - שנת 'חדות בעיני עבדים' - תשל"ל (42)
קונטרס בשער המלך על הרמב"ם - שנת 'אשתחווה' - תשל"ל (42)
טעמא דקרא - דפס כקול בשנת תשכ"ט, לאחרי"כ נדפס עם תוספות בשנת 'טעם דעת למדני' - תשל"ג (45)
שיח הסדה ב' - שנת 'עזרתני' - תשל"ז (53)
נחל איתן על הלכות עגלה ערופה - שנת 'עזרתני' - תשל"ז (53)
קריית מלך - הוצאה ראשונה בתשל"ח, שניה בתשל"ו, ובמהדורה מורחבת בשנת 'נשוב שמו לבדו' - תשמ"ג (55)
דרך אמונה א' - שנת 'תלויה בארץ' - תשמ"מ (56)
שונה הלכות א' - שנת 'נר לרגלי דברך' - תשמ"ט (61)
דרך אמונה ב' - שנת 'תלויה בארץ' - תשנ"ד (66)
דרך אמונה ג' - שנת 'תלויה בארץ' - תשנ"ד (66)
דרך אמונה ד' - שנת 'הדרן עלך כל זרעים' - תשנ"ו (68)
סקל הקודש - שנת 'הל' סקלים ודין מולד הלבנה' - תשנ"ז (69)
ארחות יוסף - שנת 'בדרכי היושר' - תשנ"ז (69)
שערי אמונה - שנת 'בד' הר"ש והר"מ' - תשס"ב (74)
דרך אמונה ה' - שנת 'מראי מקום דרך אמונה' - תשס"ג (75)
שונה הלכות ב' - שנת 'לכבוד שבת' - תשס"ד (76)
דרך חכמה - שנת 'לשם שבו ואחלמה' - תשס"ח (80)
שונה הלכות ג' - שנת 'לא שכחת' - תשס"ט (81)
שיח הסדה ג' - שנת 'שועה ורחמים וחיים' - תשע"א [מ] (83)

חיבורים נוספים שכתב:

- למכסה עתיק - ביאור למסוקים סתומים בתנ"ך
פרק בשיר - פירוש על פרק שירה
בחיר בשחקים בעיני קבלה
פרשה פתוחה על מסכת מזוח

הגר"ש גנוס לצד מרן

מרן הגר"ח לא חיפש 'נישות' להתגדר
בהן, אלא בחר את תחומי העניין
בהם החליט לעסוק רק לאחר שגילה
שארזן הספרים היהודי חסר אודותם
מקורות או חיבורים על נושאים אלו,
ואז ישב בעצמו לבאר אותם

המכתב כתב השואל מילה ממנה ניתן היה להבין כך וכך, ואילו
במכתב השני לא מצאתי מקום להסיק כך". כאמור, כל הספרים
הללו התקבצו ורוכזו לספר 'דעת נוטה' שיצא לאור רק לאחרונה.

לסיים: כיצד זכיתם לקרבה המיוחדת אצל הגר"ח?

"בבחרותי, בעודי עדיין בישיבה קטנה, הייתי שולח מכתבים
לרבינו. באחת הפעמים אזרתי אומץ, נכנסתי אליו והצעתי את
עצמי. הוא הביט בי ואמר 'אתה גנוס? חשבתי שאתה יהודי
מבוגר'. זכיתי שהקב"ה נתן לי יכולת טובה להתבטא בכתב
ואכן, בשנים הראשונות לפני שהוא ראה אותי, כשהיה ממען את
המכתב, היה פותח ב'הרב' או 'הרב הגאון'.

"לאחר שהתחלתי להסתובב בביתו, הוא התחיל לכתוב
"לכבוד מר שמואל ברוך גנוס", כפי שהיה נוהג לכותב בחורים
במכתביו. כשהיה פוגש את אבי בכולל, הוא היה אומר לו "הבן
שלך כותב מאוד יפה".

"הציבור לא זוכר את התקופה ההיא. זו הייתה תקופה מרתקת
מאוד, בפרט ביחס לשנים האחרונות בהן הציבור התרגל ל"בר"ה"
ולכן שמפאת העומס הרב על ביתו, דחקו את הציבור החוצה".

"יש יהודי בשם רבי עמנואל רלב"ג שהוציא שני כרכים
עם מכתבים שקיבל מרבי חיים. כשאותם כרכים הגיעו לידי
של הגר"ח, הוא לא חדל מלהתפעל מהם. לא הבנתי מדוע, עד
שהתחלתי לקרוא את המכתבים והבנתי - הוא פשוט שאל
לעניין מגמרא לגמרא, מסתירות במשנה ברורה. מסתבר כי בעוד
על שולחנו של רבינו עלו מאות מכתבים של 'קלון קושיות' -
מכתבים של ילדים בחיידר או דברים שהתשובה עליהם כתובה
במפורש בהלכה, מכתבים שעדיין היה רבי חיים עונה לכולם
בסבלנות אין קץ - היו מכתבים בהם מצא את שאהבה ונפשו". ■